

**ЖАНРАВА-СТЫЛІСТЫЧНЫЯ АДМЕТНАСЦІ
ЭСЭ ЯНКІ СІПАКОВА****(на матэрыяле кнігі «Зялёны лісток на планеце Зямля»)**

На фоне шматлікіх тэарэтычных даследаванняў, прысвечаных разнастайным літаратурным жанрам, стылістычныя і структурныя адметнасці эсэ ўяўляюцца недастаткова вывучанымі. Даследчыца Анічкіна Н. А., на нашу думку, справядліва адзначыла, што адна з магчымых прычын недахопу ўвагі да эсэ заключаецца ў адсутнасці строгіх патрабаванняў да структуры тэкстаў гэтага жанру, размытасці межаў [1, с. 7]. Па трапным вызначэнні Уільямса У. Э., «эсэ адрозніваецца масай форм і сродкаў выражэння і практычна поўнай адсутнасцю правіл і заканамернасцей» [2, с.11]. У той самы час дзякуючы адсутнасці дакладных межаў і строгіх законаў жанр эсэ з'яўляецца вельмі гнуткім і рухомым, пастаянна набываючы розныя формы.

У дадзенай працы разглядаюцца жанрава-стылістычныя адметнасці эсэ, якія ўвайшлі ў кнігу «Зялёны лісток на планеце Зямля» (2006) [3] беларускага пісьменніка Янкі Сіпакова. Мяркуем, што атрыманыя вынікі могуць быць выкарыстаны, па-першае, для пашырэння ведаў пра ідыястыль Янкі Сіпакова як пісьменніка з унікальнымі творчымі магчымасцямі, а па-другое, для ўдакладнення межаў эсэ як жанру, выяўлення заканамернасцей выкарыстання ў эсэ моўных сродкаў і стылістычных прыёмаў.

Серафім Андраюк, у артыкуле «Даверлівы талент», прысвечаным разгляду мастацкай спадчыны Янкі Сіпакова, так разважае пра няўрымслівае творчае жыццё гэтага пісьменніка: «Многа шукае, эксперыментуе. Ён уважліва сочыць за мастацкімі набыткамі, пошукамі сусветнай літаратуры, сам увесь час жыве ў пошуку. Апрабоўвае асобныя мастацкія формы, прыёмы, набытыя сусветнай літаратурай, на нацыянальнай эстэтычнай глебе, імкнецца іх укараніць у нацыянальную мастацкую стыхію. Амаль заўсёды гэта ўдаецца. Творы ўспрымаюцца натуральна, арганічна» [4, с. 6]. І сапраўды, Янка Сіпакоў сваёй творчасцю абудзіў цікаваць да некаторых падзабытых жанраў (балад, элегій, санетаў, прытчаў), а таксама стварыў новыя жанравыя мадыфікацыі, напрыклад, паэму ў прозе.

На працягу творчага шляху Янкам Сіпаковым было напісана больш за паўсотню твораў у жанры эсэ. 30 эсэ, прысвечаных апісанню жыцця Беларусі і беларусаў, склалі кнігу «Зялёны лісток на планеце

Зямля», якую сам аўтар ахарактарызаваў як «самабытнюю энцыклапедыю нашага краю і нашага жыцця» [3, с. 4].

Калі прыняць пад увагу выказванне Кройчыка Л.Е. пра тое, што жанр – гэта «вытворнае адносін творцы са светам і аўдыторыяй» [5, с. 78], то зварот Янкі Сіпакова да эсэістыкі становіцца вытлумачальным. Даследчыкамі неаднаразова адзначалася, што талент Сіпакова пераважна лірычны. «Лірычны пачатак з’яўляецца вызначальным ва ўсіх, па сутнасці, творах – незалежна ад таго паэзія гэта, нарысістыка ці проза» [4, с. 8]. З лірыкай эсэ звязвае жанраўтваральная роля фігуры аўтара, якая знаходзіцца ўнутры ствараемага тэксту. Аўтар эсэ і лірычны герой верша паўстаюць у момант перажывання, асэнсавання сітуацыі. У анатацыі да кнігі «Зялёны лісток на планеце Зямля» знаходзім пацверджанне яе лірычнага характару: «Гэта не лірыка, але ўся кніга пранізана пачуццём, лірычнасцю, замілаванасцю, любоўю да таго, пра што расказваецца» [3, с. 4].

«Зялёны лісток на планеце Зямля» – гэта своеасаблівы партрэт Беларусі, энцыклапедыя яе гісторыі ад глыбокай даўніны да сённяшніх дзён. Невялічкімі эсэ, якія пазней былі аб’яднаны ў асобную кнігу, першапачаткова адкрываліся замежныя нумары часопіса «Беларусь». Тут грунтоўны аповед пра месца Беларусі на планеце, пра беларускую зямлю, мову, культуру і літаратуру, флору і фаўну, гарады і мястэчкі і г. д. Гэтыя эсэ можна ахарактарызаваць як поліжанравыя, паколькі яны адначасова ўтрымліваюць прыметы навуковых, публіцыстычных і мастацкіх тэкстаў. Навуковая дакладнасць забяспечваецца зваротам да факталагічнага матэрыялу з канкрэтнымі лічбамі, спасылкамі на выкарыстаныя крыніцы, цытатным паведамленнем. Мастацка-публіцыстычны характар праяўляецца ў эмацыянальных развагах і ацэначных апісаннях.

Экспрэсівізацыя аповеду фарміруецца найперш на ўзроўні сінтаксісу. Асаблівасць кнігі «Зялёны лісток на планеце Зямля» – устаноўка на дыялог, арыентацыя аўтара на будучага чытача. Адсюль частотнасць такіх экспрэсіўных канструкцый, характэрных для публічнага маўлення, як рытарычныя пытанні, звароткі і воклічы: *Любая радзіма! Вельмі шаноўная мая Беларусь!* [3, с.5]; *А колькі [беларусаў – В.Р.] загінула і ляжыць у чужых землях!* [3, с. 20]; *А назавіце мне хоць адзін народ, у якога такіх недахопаў няма!* [3, с. 28].

Функцыю актуалізацыі сувязі «аўтар–чытач» выконваюць маўленча-дыялагічныя фігуры – т.зв. псеўдадыялогі: *У чым галоўныя асаблівасці нашай мовы? Аканне і яканне. Дзеканне і цеканне. Цвёрдыя губныя і «р»* [3, с. 38].

Для стварэння эфекту нязмушанага маўлення, насычанага суб'ектыўна-мадальнай танальнасцю, аўтар выкарыстоўвае сінтаксічныя канструкцыі, генетычна звязаныя з гутарковым маўленнем (парцэляцыю, парантэзу): *У нас ёсць яшчэ адно мора – Мінскае! Яго мы зрабілі самі. Сваімі рукамі* [3, 40]; *Ішоў селянін вясною ў провідкі да сваёй нівы, і рупліва браў з сабою хлеб, соль і – абавязкова! – велікодныя яйкі, яечню* [3, с. 72].

Для рытмізацыі маўлення, якая аблягчае працэс успрыняцця інфармацыі, аўтар выкарыстоўвае фігуры, заснаваныя на паўторах (анафару, эпіфару, стык, сінтаксічны паралелізм, перыяд і інш.): *Твае палі – самыя хлебадайныя, твае лугі – самыя духмяныя, твае аблогі – самыя высокія, твае вятры – самыя ласкавыя, твае крыніцы – самыя чыстыя, твае лясы – прыгожыя, твае людзі – самыя добрыя, а твая зямелька – як лекі нам: прыкладзі да раны – адразу ўсё зажывае...* [3, с. 5].

У інтэрв'ю часопісу «Роднае слова» Янка Сіпакоў у 2011 г. сказаў: «Сапраўдны пісьменнік павінен быць пазнавальным. Нават па адным сказе, адным радку <...>. Пісьменнік павінен быць своеасаблівы, арыгінальны, не падобны ні на кога не толькі тым, як ён піша, але і тым, як ён думае, разважае, бачыць» [6, с. 7]. Праведзены аналіз паказаў, што Янка Сіпакоў стварыў «сваю літаратурную сістэму каардынат» [6, с. 7], бо яго эсэістыка, як і пераважная большасць яго твораў іншых жанраў, характарызуецца суб'ектыўнасцю аўтарскай пазіцыі, павышанай эмацыянальнасцю і схільнасцю да максімальнага псіхалагічнага самараскрыцця.

ЛІТАРАТУРА

1. Аничкина, Н.А. Индивидуальные стилистические особенности эссе Дж. Оруэлла и проблема их сохранения при переводе на русский язык: автореф. дис. ... канд. филол. наук: 10.02.20; Моск. гос. обл. ун-т. Москва, 2002. 19 с.
2. A book of english essays / selected by W. E. Williams. Harmondsworth: Penguin books, 1982. 378 с.
3. Сіпакоў, Я. Зялёны лісток на планеце Зямля: эсэ. Мінск: Харвест, 2006. 288 с.
4. Андраюк, С. Даверлівы талент / С. Андраюк // Сад людзей: выбр. тв.: у 2 т. / Я. Сіпакоў. Мінск, 1985. Т. 1. С. 5–14.
5. Эволюция жанров в истории российской журналистики: тез. Всерос. науч.-практ. конф. (Самара, 15–16 марта 2007 г.). Самара: Универс групп, 2007. 100 с.
6. Падліпская, З. Літаратурная сістэма каардынат Янкі Сіпакова: інтэрв'ю // Роднае слова. 2011. № 1. С. 3–7.